

Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет
Факультет цифрових, освітніх та соціальних технологій
Кафедра соціогуманітарних технологій

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «МАГІСТР»

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ З
ІНВАЛІДНІСТЮ

Спеціальність 232 Соціальне забезпечення
Освітня програма «Управління в системі соціального забезпечення»

Виконала: здобувач вищої освіти
Групи СЗм-21
Орищин Надія Володимирівна

Керівник:
К. і. н., доцент
Жук Оксана Миколаївна

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 2025 р.
Д.політ.н., професор
Гарант освітньої програми:
Малиновський В. Я.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ	6
1.1. Теоретичні засади соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю	6
1.2. Нормативно-правове регулювання соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю в Україні	13
РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІКА СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ	22
2.1. Напрями і методи соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю	22
2.2. Роль сім'ї та соціального середовища у процесі соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю	28
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ	34
3.1. Використання новітніх практик у процесі соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю в Україні	34
3.2. Ініціативи та проєкти соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю у Волинській та Львівській областях	40
ВИСНОВКИ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	49

ВСТУП

Актуальність. Повномасштабне вторгнення в Україну суттєво змінило життя мільйонів людей, особливо тих, хто став на захист держави. Серед них чимало отримали фізичні поранення, що призвели до інвалідності. Крім того учасники бойових дій пережили сильний стрес, втратили близьких людей і часто відчують себе самотніми та ізольованими від суспільства. Ці люди потребують не тільки медичної, а й комплексної соціальної реабілітації, щоб повернутися до повноцінного життя.

Війна – це не лише про фізичні пошкодження, а й глибокі психологічні травми. Вони можуть супроводжувати ветеранів роками і значно ускладнюють їхнє життя. Соціальна реабілітація – це комплекс заходів, спрямованих на відновлення фізичного та психічного здоров'я людини, яка пережила травматичну подію. Фізичні поранення, такі як ампутації, травми хребта, опіки стали наслідком бойових дій, які обмежують можливості людини та потребують тривалої реабілітації. Для ветеранів з інвалідністю це означає ще й допомогу у подоланні страхів, посттравматичного стресового розладу, тривоги, депресії та інших психологічних проблем. Крім того, реабілітація допомагає нашим захисникам відновити соціальні зв'язки, знайти нові цілі в житті та адаптуватися до мирного життя.

Варто розуміти також, що кожна людина є індивідуальністю, вона пройшла свій шлях і отримала досвід, тому потребує індивідуального підходу до реабілітації. У процесі соціальної реабілітації важливу роль відіграють сім'я, співвітчизники та держава. Підтримка близьких людей, розуміння та прийняття з боку суспільства – все це сприяє швидшому відновленню ветеранів.

Значна кількість військовослужбовців отримала поранення, що призвели до інвалідності. Оскільки вони зіткнулися не лише з фізичними травмами, а й з глибокими психологічними наслідками пережитого, то питання соціальної

реабілітації ветеранів з інвалідністю зараз набрало особливої гостроти та актуальності.

Ступінь вивчення проблеми. Цю тему досліджували вітчизняні науковці: С. Базарний, К. Чупіна, І. Шапошникова, О. Чуйко, Ю. Бريدніков, О. Голубев, Т. Чечко, І. Олійник, А. Угрехелідзе, та інші. Тема є частково вивченою, але потребує додаткових досліджень зокрема, щодо вивчення ролі сучасних методів, ролі сім'ї та соціального оточення у соціальній реабілітації осіб з інвалідністю.

Метою дослідження є аналіз особливостей соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю для розробки нових та удосконалення існуючих вже програм реабілітації, покращення умов для адаптації.

Мета конкретизується в таких завданнях:

- розглянути теоретично-правові основи соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю;
- з'ясувати напрями і методи соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю;
- визначити роль сім'ї та соціального середовища у процесі соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю;
- проаналізувати використання новітніх практик у процесі соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю в Україні;
- дослідити ініціативи та проекти соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю у Волинській та Львівській областях.

Об'єктом дослідження є соціальна реабілітація ветеранів з інвалідністю.

Предметом дослідження є особливості та інструменти соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю.

Методи дослідження. Під час дослідження було застосовано комплекс взаємопов'язаних методів, зокрема теоретичні методи – аналіз, синтез, узагальнення та систематизація нормативно-правових актів України та програм у сфері соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю. Емпіричну базу сформовано

за допомогою аналізу статистичних даних, описів проєктів і ініціатив соціальної реабілітації у Волинській та Львівській областях, що дало змогу конкретизувати напрями, інструменти та проблемні аспекти реалізації реабілітаційних програм на регіональному рівні.

Джерела інформаційної бази: інформаційну базу роботи складають законодавчі та нормативно-правові акти; онлайн статті та видання; матеріали конференцій, в тому числі з міжнародною участю, монографічні дослідження, статті та тези українських науковців, що зазначені у цій магістерській роботі.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у застосуванні інтегрованого підходу, що поєднує різні методи дослідження, для аналізу досвіду соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю. Запропонований підхід дозволяє отримати більш повну і об'єктивну картину потреб та труднощів ветеранів.

Практичне значення отриманих результатів полягає у детальному дослідженні вказаної теми, що в подальшому дозволить використати їх для розробки нових програм реабілітації, вдосконалення вже існуючих, це допоможе покращити якість життя ветеранів з інвалідністю та сприяти їхній успішній соціальній адаптації.

Апробація результатів дослідження здійснювалась через виступи та публікацію тез у матеріалах Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціально-психологічна допомога і соціальна робота: виклики сучасності» (2024 та 2025 рр.), Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу і контролю в умовах глобалізації економіки» (2025 р.) та у збірниках матеріалів конференцій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВETERANІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ

1.1. Теоретичні засади соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю

Під час захисту України від початку російсько-української війни 2014 року велика кількість військовослужбовців отримали поранення, що в багатьох з них призвело до інвалідності. Після надання невідкладної медичної допомоги та лікування у спеціалізованих закладах, критично важливим етапом стає комплексна реабілітація. Її ціль не тільки у фізичному та психологічному відновленні, а й у повній соціальній адаптації та реінтеграції ветеранів у мирне суспільство.

Соціальна реабілітація є одним із ключових різновидів загальної системи реабілітації населення, спрямованої на подолання наслідків війни, стихійних лих чи інших травмуючих факторів. Вона охоплює заходи, що забезпечують відновлення соціальних навичок та сприяють адаптації людини до мирного життя. У цьому контексті, соціальна реабілітація ветеранів виступає мультидисциплінарним процесом, який охоплює фізичний, психологічний, соціальний та професійний аспекти життєдіяльності особи.

Втрата соціального статусу виступає показником необхідності проведення реабілітації, адже вона часто супроводжується емоційними труднощами, почуттям відчуженості із суспільного життя. Надання підтримки та ресурсів ветеранам з інвалідністю є ключовим завданням соціальної реабілітації, оскільки саме це сприяє відновленню їхніх соціальних позицій і поверненню до активного функціонування в суспільстві [46, с. 97-98].

Війна спричиняє не лише значні втрати, руйнування, а й глибокі психологічні, соціальні, економічні наслідки. Соціальна реабілітація набуває ключового значення, забезпечуючи підтримку ветеранів, з метою повного відновлення, соціальної інтеграції, успішної адаптації до цивільних умов [51, с. 54].

У «Словнику-довіднику соціального працівника» поняття «інвалідність» трактується як стан людини, за якого вона частково чи повністю втрачає здатність самостійно задовольняти потреби, необхідні для нормального особистого чи соціального життя. Такий стан зумовлений наявністю вроджених або набутих порушень фізичних чи інтелектуальних функцій [48, с. 70-71].

Поняття соціальної реабілітації безпосередньо пов'язане з комплексом заходів, спрямованих на відновлення здатності людини пристосовуватися до соціального середовища. Тому воно має багато спільного з поняттям соціальної адаптації. Проте, беручи до уваги сутність соціальної реабілітації, можна стверджувати, що адаптація є лише її складовою частиною, тобто одним із напрямів реалізації реабілітаційних заходів. У соціальній роботі та психології ці поняття посідають важливе місце, адже сприяють підтримці людей, які пережили складні обставини, зокрема, наслідки війни, проблеми зі здоров'ям, травматичні події. Хоча терміни соціальна реабілітація і соціальна адаптація часто вживаються разом, вони не є тотожними, а мають спільні та відмінні риси. Водночас обидва процеси спрямовані на відновлення соціальної активності людини та забезпечення її повноцінної інтеграції у суспільство [51, с. 55].

Перш за все, реабілітація – це процес цілеспрямованих заходів, метою яких є відновлення здоров'я, функціональних можливостей або соціального статусу після травм чи ізоляції. Натомість, адаптація відноситься до здатності індивіда або спільноти ефективно пристосовуватися до нових умов та відновлюватися після стресових ситуацій. Таким чином, реабілітація сфокусована на конкретних зовнішніх втручаннях для досягнення відновлення, тоді як адаптація стосується внутрішніх механізмів до пристосування до змін [51, с. 55-56].

Ще одна відмінність – тривалість. Реабілітація часто має визначений часовий період з конкретними цілями, тоді як адаптація є постійним процесом, що триває протягом життя [51, с. 55-56].

Незважаючи на ці відмінності, обидва поняття є взаємозалежними і спрямовані на подолання наслідків травм. Реабілітація допомагає відновити втрачені здібності, а адаптація дозволяє особі ефективно функціонувати у нових обставинах. Обидва процеси вимагають залучення ресурсів: у реабілітації це професійні (медичні, соціальні) служби, а для адаптації – внутрішні сили. Важливо, що реабілітаційний процес сприяє успішній адаптації, оскільки надає необхідні навички. Водночас, високий рівень адаптивності полегшує саму реабілітацію, роблячи особу активнішим учасником свого відновлення.

Таким чином, реабілітація та адаптація тісно пов'язані і є необхідними компонентами цілісного відновлення осіб, які стикаються зі складними життєвими викликами.

Навчально-енциклопедичний словник «Все про соціальну роботу» соціальну реабілітацію називає комплексною системою, спрямовану на соціалізацію та становлення особистості. Її завданням є відновлення соціального статусу та здатності до самостійної суспільної діяльності, що досягається через надання цільового соціального супроводу та забезпечення необхідними технічними засобами реабілітації [49, с. 212].

Соціальна реабілітація може мати різні визначення, а проте всюди зазначається, що це комплексна психосоціальна підтримка. Цей процес сфокусований на відновленні особистої функціональності та самостійності, необхідних для повсякденного життя. Соціальна реабілітація сприяє розвитку навичок спілкування, підтримку у працевлаштуванні, зміцненню самооцінки та довіри до власних сил [40].

Науковець О. Чуйко підкреслює, що соціальна реабілітація не має окремого самостійного змісту, тому що соціальний аспект невід'ємно присутній у будь-якому іншому виді реабілітації, зокрема, медична, освітня чи професійна реабілітація завжди мають соціальну складову (як-от, соціально-психологічну, соціально-

медичну чи соціально-економічну). Головне, аби цей аспект був справді врахований у загальному реабілітаційному процесі [3, с. 214].

Досліджуючи сутність соціальної реабілітації, О. Чуйко наголошує на зв'язку цього поняття з конкретними методами, які мають на меті розвиток здатності індивіда до соціального функціонування і активної участі в суспільному житті. До таких методів належать спеціалізовані програми, що допомагають вирішити нагальні соціальні потреби громадян, стратегії втручання, орієнтовані на мобілізацію внутрішніх ресурсів людини для подолання її життєвих труднощів [3, с. 214].

Процес соціальної реабілітації доцільно розглядати як етап первинного соціально-реабілітаційного впливу, який орієнтований на створення сприятливих умов для розвитку психологічних, фізичних і соціальних можливостей людини, а також для вільного самовираження її інтересів і потреб як особистості. Головною метою такого процесу є відновлення гармонійних взаємин із навколишнім середовищем, досягнення внутрішньої рівноваги та формування відчуття задоволення власним життям [21, с. 61].

Соціальна реабілітація ветеранів охоплює психологічне й фізичне відновлення, професійну адаптацію, соціальну інтеграцію та інші напрями, що разом формують цілісний процес відновлення після служби.

За визначенням дослідника С. Базарним, соціальна реабілітація військовослужбовців – це комплекс міжвідомчих заходів (державних, громадських), ключова мета яких полягає у відновленні соціальної інтеграції військовослужбовців, які отримали інвалідність чи психічну травму. Цей процес спрямований на відновлення соціального статусу, здатності до самостійної побутової та суспільної діяльності. Соціальна реабілітація військовослужбовців безпосередньо залежить від характеру міжособистісних взаємовідносин у колективі, наявності передумов до суспільно корисної зайнятості. Соціальний вплив у цьому процесі спрямований на коригування світогляду, зміну ставлення до життя.

На успішність соціальної реабілітації також позитивно позначається підтримка зв'язку з товаришами по службі та доступ до інформаційного середовища (листи, преса, радіо) [1, с. 153].

На думку К. Чупіної, завданнями соціальної реабілітації є:

1) з'ясування, як саме соціальне середовище впливає на хворобу чи травму та її розвиток. Це дає можливість усунути зовнішні причини, які заважають повноцінному відновленню та інтеграції особи;

2) визначення найкращих умов та чинників для успішного відновлення особи як активного члена суспільства. Це передбачає організацію відповідного способу життя та мінімізацію впливу негативних соціальних факторів;

3) дослідження питань соціального забезпечення осіб з інвалідністю, включаючи вивчення пенсійного та трудового законодавства, а також реальних можливостей для їхнього працевлаштування;

4) вивчення особливостей спілкування особи з навколишнім середовищем з метою відновлення, зміцнення та посилення її соціальних зв'язків та комунікаційних можливостей [49, с. 212].

Дослідник Ю. Бриндіков визначає основну мету соціальної реабілітації відновлення, корекція або компенсація порушених психологічних, фізичних або соціальних функцій. Він вважає, що основними засобами досягнення цієї мети є залучення до трудотерапії, культури, освіти, мистецтва, а також фізкультури та спорту [49, с. 212].

Ще один науковець І. Олійник зазначає, що «Соціальну реабілітацію можна розглядати в контексті різних соціальних процесів: соціалізації, соціальної нормативності, соціальної мобільності, створення соціального капіталу. Об'єднує ці процеси їх основна мета – зміни в житті людини, які дають їй можливість повноцінного функціонування в суспільстві» [21, с. 61].

Основним завданням соціальної реабілітації є відновлення порушених або втрачених соціальних зв'язків людини через надання різних видів підтримки:

професійної, інформаційної, освітньої, соціокультурної, соціально-трудової та соціально-середовищної. Така допомога сприяє поверненню до активного суспільного життя, подоланню соціальної ізоляції й підвищенню рівня соціальної активності, що становить основу реабілітаційного процесу [46, с. 97-98].

Досягнення позитивних змін у житті особи – це головна мета соціальної реабілітації згідно з підручником «Соціальна робота: Теорія і практика». Автори підкреслюють, що цей процес має ґрунтуватися на таких принципах, як етапність, доступність, диференційованість, наступність, комплексність, безперервність відновлювальних заходів та послідовність [49, с. 212].

Інші дослідники розглядають соціальну реабілітацію осіб з інвалідністю як систему відновлення соціальних контактів, суспільного становища та професійної спроможності. Досягається це через застосування комплексу соціально-правових, соціально-психологічних та соціально-медичних заходів. У свою чергу, О. Безпалько та А. Капська роблять акцент на тому, що реабілітація має на меті формування цілісної особистості та забезпечення її успішної соціальної адаптації й повноцінної інтеграції в суспільство [49, с. 212].

Соціальна реабілітація має кілька видів:

1) рекреаційна – можливість реалізувати духовні, творчі та естетичні потреби, а також інтереси у сфері фізичного розвитку та самовдосконалення. Важливими елементами цього напрямку є соціокультурна реабілітація та цілеспрямовані фізкультурно-оздоровчі практики;

2) психологічна – відновлення особистісного потенціалу людини, її здатності ефективно виконувати різні соціальні ролі, адаптуватися до умов суспільного життя; психологічної рівноваги, необхідної для гармонійного функціонування особистості та її успішної інтеграції в соціальне середовище;

3) сімейна – об'єднує підтримку різних профілів (психологічного, соціального, освітнього), метою якої є відновлення сімейних ролей та функцій;

4) побутова – комплекс заходів, спрямованих на відбудову практичних навичок для ефективного виконання повсякденних життєвих функцій (самообслуговування). Ця складова також сприяє формуванню відчуття корисності у новому соціальному просторі та відновленню стабільних моделей поведінки і діяльності;

5) педагогічна – включає заходи навчального та виховного характеру, спрямовані на засвоєння особою суспільних норм і цінностей. Завданням є забезпечення здатності індивіда повноцінно функціонувати на рівних у суспільстві [21, с. 62].

До видів соціальної реабілітації можна ще віднести:

1) фізичну і спортивну – спрямована на відновлення функціональності організму, відновлення здійснюється на базі шпиталів та санаторно-курортних закладів із застосуванням сучасних методик, таких як кінезотерапія та ерготерапія, а також адаптивний спорт, можливість брати участь у різних змаганнях, заходах (наприклад, «Ігри Нескорених»);

2) медичну – відновлення фізичних функцій організму, що є обов'язковою передумовою для соціальної реінтеграції, оскільки вона забезпечує фізичну незалежність особи, необхідну для повернення до суспільного життя;

3) освітню – відновлення та розвитку професійних компетентностей ветеранів з метою їх адаптації до цивільного життя через здобуття нових знань, навичок і спеціальностей у навчальних закладах чи на освітніх курсах [42].

Отже, соціальну реабілітацію слід розглядати як комплексну систему дій, яка має за мету відновити соціальний статус особи з інвалідністю, забезпечити її інтеграцію та адаптацію в суспільстві. Для ветеранів з інвалідністю це означає, що процес реабілітації має бути орієнтований не лише на медичне відновлення, а й на повернення до цивільних ролей, професійну реінтеграцію та відновлення соціальних зв'язків, порушених бойовим досвідом. Соціальна реабілітація завжди використовується в комплексі з медичною, фізичною, психологічною, професійною.

1.2. Нормативно-правове регулювання соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю в Україні

Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» відповідно до Конституції України встановлює основні принципи формування організаційних, правових та соціально-економічних умов, спрямованих на усунення або компенсацію наслідків, пов'язаних із стійкими порушеннями здоров'я. Він також визначає механізми забезпечення соціального, фізичного та психічного благополуччя осіб з інвалідністю та сприяння їхній соціальній та матеріальній самостійності.

Відповідно до цього Закону «особа з інвалідністю – повнолітня особа зі стійким обмеженням життєдіяльності, якій у порядку, визначеному законодавством, встановлено інвалідність» [33].

Ще Закон вказує, що «інвалідність – міра втрати здоров'я у зв'язку із захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими вадами, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження життєдіяльності особи, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити їй соціальний захист» [33].

Оскільки за законодавством під інвалідністю мається на увазі міра втрати здоров'я, то «втрата здоров'я – наявність хвороб і фізичних дефектів, які призводять до фізичного, душевного і соціального неблагополуччя» [33].

Ось що Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [33] говорить про реабілітації та її види:

- «реабілітація осіб з інвалідністю - система медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових, фізкультурно-спортивних, соціально-побутових заходів, спрямованих на надання особам допомоги у відновленні та компенсації порушених або втрачених функцій організму для досягнення і підтримання соціальної та матеріальної незалежності, трудової

адаптації та інтеграції в суспільство, а також забезпечення осіб з інвалідністю допоміжними засобами реабілітації і медичними виробами» [33];

- «реабілітаційні заходи - комплекс заходів, якими здійснюється реабілітація осіб з інвалідністю» [33];

- «психолого-педагогічна реабілітація - система психологічних та педагогічних заходів, спрямованих на формування способів оволодіння знаннями, уміннями і навичками, надання психологічної допомоги, зокрема щодо формування самоутвердження і належної самооцінки особою своїх можливостей, засвоєння правил суспільної поведінки шляхом здійснення системної навчально-виховної роботи» [33];

- «професійна реабілітація - система заходів, спрямованих на підготовку особи до професійної діяльності, відновлення чи здобуття професійної працездатності шляхом адаптації, реадaptaції, навчання, перенавчання чи перекваліфікації з можливим подальшим працевлаштуванням та необхідним соціальним супроводженням з урахуванням особистих схильностей та побажань особи» [33];

- «трудова реабілітація - система заходів, розроблених з урахуванням схильностей, фізичних, розумових і психічних можливостей особи і спрямованих на оволодіння трудовими навичками забезпечення трудової діяльності та адаптацію у виробничих умовах, у тому числі шляхом створення спеціальних чи спеціально пристосованих робочих місць» [33];

- «фізкультурно-спортивна реабілітація - система заходів, розроблених із застосуванням фізичних вправ для відновлення здоров'я особи та спрямованих на відновлення і компенсацію за допомогою занять фізичною культурою і спортом функціональних можливостей її організму для покращення фізичного і психологічного стану» [33];

- «психологічна реабілітація - система заходів, спрямованих на відновлення, корекцію психологічних функцій, якостей, властивостей особи, створення сприятливих умов для розвитку та утвердження особистості» [33].

Цей Закон вказує, що «соціальна реабілітація - система заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для повернення особи до активної участі у житті, відновлення її соціального статусу та здатності до самостійної суспільної і родинно-побутової діяльності шляхом соціально-середовищної орієнтації та соціально-побутової адаптації, задоволення потреби у забезпеченні допоміжними засобами реабілітації» [33].

Також у першій статті Закону описуються такі поняття, як соціальна допомога, професійна адаптація, психологічна підтримка, індивідуальна програма реабілітації особи з інвалідністю, реабілітаційний заклад, робоче місце особи з інвалідністю, психологічна адаптація тощо.

Названий вище Закон вказує на типи реабілітаційних закладів:

«реабілітації у сфері охорони здоров'я;
медико-соціальної реабілітації;
соціальної реабілітації;
психолого-педагогічної реабілітації;
професійної реабілітації;
трудової реабілітації;
фізкультурно-спортивної реабілітації» [33].

І ще такі установи можуть бути змішаного типу.

Під час здійснення реабілітаційних заходів, відповідно до цього Закону, особи з інвалідністю мають право на:

«поважливе і гуманне ставлення з боку працівників реабілітаційних закладів;
вибір виду реабілітації і реабілітаційного закладу;
отримання інформації про свої права, обов'язки, умови та форми здійснення реабілітаційних заходів;
відмову від реабілітаційних заходів;
конфіденційність інформації особистого характеру, в тому числі стосовно особливостей і характеру ураження здоров'я;

захист своїх прав і законних інтересів, у тому числі в судовому порядку» [33].

У статті 37 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» зазначено, що соціальна реабілітація (абілітація) концентрується на коригуванні ставлення осіб з інвалідністю до власних фізичних чи ментальних порушень, а також до їхнього соціального статусу у сім'ї та громаді. Вона має на меті формування життєво необхідних навичок самостійності та забезпечення їхньої ефективної адаптації до повсякденності.

Реабілітаційний процес охоплює навчання основним соціальним навичкам (самообслуговування, спілкування, особиста гігієна та пересування) та модифікацію побутового середовища відповідно до потреб особи з інвалідністю. Для закріплення автономного функціонування у суспільстві та безпечної поведінки застосовуються методи педагогічної корекції. Особи з інвалідністю набувають умінь захищати свої права, здійснювати самоаналіз і формувати позитивне сприйняття себе та інших. Крім того, комплекс заходів включає забезпечення автономного проживання за умови необхідного супроводу (соціального, медичного, правового), а також протезування, ортезування, надання допоміжних засобів та організацію санаторно-курортного лікування за медичними показаннями [33].

Є ще один документ для регулювання соціальної реабілітації – Державний стандарт соціальної реабілітації осіб з інтелектуальними та психічними розладами. Він не є основним нормативно-правовим актом для комплексної реабілітації ветеранів з інвалідністю, тому що розроблявся для ширшої категорії цивільного населення і має обмежену сферу застосування щодо ветеранів.

Проте, цей документ відповідний у випадках, коли інвалідність ветерана спричинена психічними розладами, набутими внаслідок бойової травми (наприклад, важка форма ПТСР, депресивні чи тривожні розлади, які класифікуються як психічні порушення, контузія). У таких ситуаціях положення цього Стандарту можуть бути частково застосовані у процесі розроблення програм

реабілітації для ветеранів, зокрема в частині психологічної підтримки, соціальної адаптації та формування навичок повсякденного функціонування.

У цьому правовому акті визначено, що «соціальна послуга соціальної реабілітації - навчання, формування, розвиток та підтримка соціально-побутових навичок (самообслуговування, комунікації, позитивної поведінки, приготування їжі, користування грошима тощо); допомога у забезпеченні технічними засобами реабілітації, навчання навичкам користування ними; психологічна підтримка; організація дозвілля, спортивно-оздоровчої, технічної та художньої діяльності, працетерапії, арт-терапії; надання інформації з питань соціального захисту населення тощо» [31].

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» має на меті визначення правового статусу ветеранів війни, встановлює засади створення сприятливих умов для їхнього соціального захисту та життєзабезпечення, а також сприяє формуванню шанобливого ставлення до них у суспільстві.

Основні завдання Закону:

«створення належних умов для підтримання здоров'я та активного довголіття; організації соціального та інших видів обслуговування, зміцнення матеріально-технічної бази створених для цієї мети закладів і служб та підготовки відповідних спеціалістів;

виконання цільових програм соціального і правового захисту ветеранів війни; надання пільг, переваг та соціальних гарантій у процесі трудової діяльності відповідно до професійної підготовки і з урахуванням стану здоров'я» [34].

Згідно Закону «Ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав.

До ветеранів війни належать: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війн» [34].

Учасниками бойових дій визнаються особи, які безпосередньо брали участь у виконанні бойових завдань із захисту Батьківщини. До цієї категорії належать

військовослужбовці у складі підрозділів, з'єднань та об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил (діючої армії/флоту), а також учасники партизанських загонів, підпілля та інших формувань, незалежно від того, чи відбувалася їхня участь у воєнний чи мирний час. Стаття 6 цього ж Закону більш детально розкриває хто визнається особами, які належать до учасників бойових дій [34].

Що встановлює вищезазначене законодавство про осіб з інвалідністю внаслідок війни: «До осіб з інвалідністю внаслідок війни належать особи з числа військовослужбовців діючої армії та флоту, партизанів, підпільників, працівників, які стали особами з інвалідністю внаслідок поранення, контузії, каліцтва, захворювання, одержаних під час захисту Батьківщини, виконання обов'язків військової служби (службових обов'язків) чи пов'язаних з перебуванням на фронті, у партизанських загонах і з'єднаннях, підпільних організаціях і групах та інших формуваннях, визнаних такими законодавством України, в районі воєнних дій, на прифронтових ділянках залізниць, на спорудженні оборонних рубежів, військово-морських баз та аеродромів у період громадянської та Другої світової воєн або з участю в бойових діях у мирний час» [34].

У статті 7 перераховується кого ще можна внести до осіб з інвалідністю внаслідок війни, зокрема, це і ті особи, які отримали інвалідність унаслідок поранень, контузій, каліцтв чи інших порушень здоров'я, завданих під час участі у масових акціях громадського протесту в Україні, що відбувалися у період з 21 листопада 2013 року по 21 лютого 2014 року на підтримку євроінтеграційного курсу та проти режиму Януковича і звернулися за медичною допомогою з 21 листопада 2013 року по 30 квітня 2014 року.

До категорії учасників війни відносяться військовослужбовці, які у період воєнних дій проходили службу у Збройних Силах колишнього СРСР. Цей статус також поширюється на трудівників тилу та інших осіб, визначених положеннями цього Закону.

Одним з ключових нормативно-правових актів є Державний стандарт соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей. Він охоплює всі ключові аспекти соціального та психологічного відновлення, які є критичними при набутті інвалідності.

Застосовується він для «організації надання соціальної послуги ветеранам війни, які звільнені з військової служби (демобілізовані) і членам їхніх сімей та прирівняним до них особам» [30].

Отримувачем соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей є «особа з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей ветеранів війни, членів сімей осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України» [30].

Цей документ пояснює, що «соціальна послуга соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей (далі - соціальна послуга) - комплекс заходів, спрямованих на забезпечення соціальної профілактики та соціальної підтримки, збереження та відновлення соціальних і сімейних зв'язків ветеранів війни та членів їхніх сімей, запобігання потраплянню в складні життєві обставини сімей ветеранів війни, пристосування до змінених умов соціального середовища, спрямованих для усунення / пристосування обмежень життєдіяльності для підтримки соціальної незалежності, збереження та продовження їхньої соціальної активності, забезпечення можливостей для подальшого планування особистого життя та професійного розвитку, що складається із двох етапів, перший етап надається в рекреаційному закладі, другий етап - індивідуальна соціальна адаптація, яка надається за задекларованим / зареєстрованим місцем проживання (перебування) ветеранів війни та членів їхніх сімей (далі - індивідуальна соціальна адаптація) та здійснюються впродовж визначеного строку» [30].

Надання цієї соціальної послуги організовано у два послідовні етапи:

1) перший етап включає проведення заходів соціальної реабілітації в рекреаційному закладі;

2) другий етап – це індивідуальна соціальна адаптація отримувача послуг.

Рекреаційні заклади – це установи, що забезпечують короткострокове або тривале перебування людей (зокрема, бази відпочинку, санаторії, будинки і пансіонати, культурно-спортивні, курортні та лікувально-оздоровчі центри, а також молодіжні спортивно-оздоровчі табори). Їхня діяльність спрямована на задоволення потреб осіб у лікуванні, відпочинку, оздоровленні, культурному розвитку та активному дозвіллі [30].

У 8 розділі Стандарту описано зміст соціальної послуги. Основні заходи, що формують зміст індивідуальної соціальної адаптації, здійснюються під час індивідуальних візитів до отримувача послуги або в приміщенні надавача. Ці заходи сфокусовані на кризовому втручанні та плануванні: надання допомоги в аналізі життєвої ситуації, визначенні пріоритетних проблем і шляхів їхнього вирішення. Вони передбачають активне залучення ветерана до планування та виконання завдань, спрямованих на вихід зі складної ситуації. Крім того, блок заходів включає корекцію психологічного стану та поведінки, а також навчання комунікативним і соціальним навичкам та соціальній компетенції [30].

Другий блок заходів зосереджений на відновленні соціальних зв'язків та реінтеграції. Це охоплює допомогу у зміцненні родинних та суспільно корисних зв'язків, консультування щодо підвищення стійкості сімейних стосунків (включаючи взаємодію з партнерами та дітьми, управління сімейним бюджетом). Для соціальної активності передбачено організацію груп самопомоги (зокрема, за принципом «рівний-рівному») та проведення тематичних групових заходів (семінарів, тренінгів, арт-терапії) [30].

Надавачі послуг також сприяють професійному визначенню та зайнятості, надають допомогу в оформленні документів, представництві інтересів, а також

забезпечують сприяння в отриманні інших фахових послуг відповідно до виявлених потреб.

Отже, нормативно-правове регулювання соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю в Україні включає багато аспектів і ґрунтується на кількох ключових нормативних актах, що визначають правовий статус осіб з інвалідністю та ветеранів війни, а також порядок надання їм соціальних послуг, підтримки та інтеграції таких осіб у суспільство. Разом із тим окремі підзаконні акти мають лише часткове застосування до ветеранів, оскільки не враховують специфіку бойових травм, контузій та посттравматичних розладів.

РОЗДІЛ 2

СПЕЦИФІКА СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

2.1. Напрями і методи соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю

Соціальна реабілітація ветеранів з інвалідністю є комплексним процесом, який не обмежується лише медичним відновленням. Для забезпечення їхньої повної інтеграції у цивільне життя, робота ведеться за різними напрямками та методами, що охоплюють психологічні, соціальні та професійні аспекти. Вони включають спеціальні терапевтичні підходи, що є важливими для емоційного відновлення та соціальної адаптації.

Є різні форми роботи в процесі соціальної реабілітації, зокрема індивідуальні та групові заняття. Індивідуальна робота допомагає ветерану краще опрацювати власні переживання, знайти внутрішні ресурси для відновлення, прийняття нових життєвих реалій. Групова робота допомагає ветеранам відновити навички спілкування, позбутися негативних переживань, розвинути особисті якості та навчитися спокійному життю після повернення. Поєднання цих підходів створює сприятливі умови для комплексного відновлення особистості [42].

Одним із провідних методів соціальної реабілітації ветеранів є арт-терапія – заняття живописом, гончарством, скульптурою, фотографією та іншими видами творчості. Така форма роботи дає змогу ветеранам виразити власні емоції, переживання та досвід через мистецтво, що сприяє їх психологічному відновленню.

Арт-терапія – це метод допомоги, що використовує творчий процес як основний засіб комунікації та вираження почуттів і думок. Вона є ефективною для соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю, оскільки дозволяє їм невербально опрацювати травматичний досвід та емоційний біль, які часто складно висловити словами. У процесі арт-терапії відбувається зниження рівня стресу та тривожності, покращення настрою, розвиток впевненості у власних силах і відновлення

самооцінки. Крім того, така діяльність сприяє творчому самовираженню, формує навички саморегуляції та допомагає встановлювати соціальні зв'язки, особливо під час групових занять [2, с. 123].

Окремим напрямом арт-терапії є мандалотерапія – розфарбовування симетричних візерунків («мандал»), що сприяє розвитку концентрації, дрібної моторики, творчого мислення та відчуття гармонії, допомагаючи досягти емоційної рівноваги та внутрішнього спокою [2, с. 123-124].

Бібліотерапія – це метод підтримки за допомогою читання книг. Він полягає у використанні спеціально підібраної літератури для зняття емоційної напруги, самопізнання та вирішення внутрішніх проблем завдяки спрямованому читанню. Музикотерапія, своєю чергою, базується на лікувальному впливі музики, яка має вплив на настрої, почуття, емоції без навіювання словами конкретного настрою, а це допомагає знизити рівень стресу та відновити психологічний стан людини. Для ветеранів з інвалідністю ці методи сприяють емоційному відновленню, зменшенню внутрішньої напруги та прийняттю власних фізичних і психологічних змін через м'який, безпечний вплив на свідомість [1, с. 156].

Ігрова або інтерактивна реабілітація – це сучасний метод фізичного відновлення, що використовує технології віртуальної реальності та гейміфікації для стимуляції рухових функцій. В Україні активно впроваджується методика Irex (канадська система), яка перетворює вправи на ігрову форму (наприклад, віртуальний волейбол, футбол або парашут). Людина бачить себе на екрані як головного героя гри, що відволікає його від больового синдрому та одночасно стимулює мозок до відновлення рухового стереотипу і забезпечує ефективне розроблення суглобів та функціональне відновлення [42].

Проте, якщо інтерактивна реабілітація зосереджена на відновленні рухових функцій у віртуальному просторі, то далі процес відновлення продовжує спортивна реабілітація (адаптивний спорт). Вона поєднує терапевтичний рух із соціальним та психологічним відновлення у реальному житті.

Адаптивний спорт (волейбол сидячи, регбі на візках тощо) є дієвим паралімпійським методом, який активно залучає ветеранів з інвалідністю до фізичної діяльності. Це сприяє розвитку координації та реакції, а також має соціально-психологічне значення: допомагає подолати ізоляцію, знайти однодумців, друзів, успішно адаптуватися до нових життєвих умов [22, с. 137].

Актуальність адаптивного спорту для ветеранів в Україні зумовлена тим, що заняття спортом допомагають їм відновити фізичну форму, свій психологічний стан після пережитого стресу, тривоги, депресії, зміцнити м'язи. Також це можливість відновити соціальний статус та змінити сприйняття себе з «пацієнта» на «спортсмена», що потрібно їм для повної соціальної реінтеграції [17, с. 166; 22, с. 137].

Дружня соціальна реабілітація є ефективним напрямом, який відповідає потребі ветеранів у довірі та безпечному спілкуванні. Він орієнтований на подолання соціальної ізоляції та упередженого ставлення суспільства, що часто призводить до замкнутості ветеранів. Цей напрям полягає в тому, що підтримку надають побратими – інші ветерани, а не лікарі, це забезпечує спілкування з позиції рівного та глибшій довірі. Такі групи підтримки можуть функціонувати як офлайн, так і в онлайн-форматі [42].

Важливу роль у процесі відновлення відіграє родинна реабілітація, бо стійкість і підтримка сім'ї прискорюють процес відновлення. Коли ветерани можуть мати різні труднощі, а психологічна допомога часто ігнорується, саме навчені рідні можуть забезпечити необхідний контроль та увагу. Сьогодні існує багато груп та освітніх програм, які навчають членів сім'ї, як підтримати ветерана, на що звернути увагу і коли вчасно залучити фахівця, тим самим допомагаючи йому повернутися до цивільного життя після тривалої відсутності [42].

Анімалотерапія використовує взаємодію з тваринами як ефективний інструмент психологічного розвантаження. Доцільність такого методу пояснюється тим, що тварини чутливі, не оцінюють і не дають порад, які можуть травмувати

людину у стані емоційного виснаження. Вони сприймають людину без упереджень, незалежно від її статусу, зовнішності чи переконань. Спілкування з тваринами допомагає знизити тривожність, заповнити емоційну порожнечу та відновити внутрішній баланс [2, с. 122].

Найбільш поширеними є каністерапія (лікування за допомогою спеціально навчених собак), яка доведено допомагає зменшити депресію та тривожність (є різні варіанти такої терапії: іноді собака тимчасово живе разом із ветераном, це так звана «перетримка»; практикують спільні прогулянки, ігри чи догляд за твариною і зазвичай курс такої реабілітації триває приблизно рік), та іпотерапія (верхова їзда), що сприяє розвитку уважності, впевненості, допомагає подолати страх, агресію та депресивні стани, відволікає від травматичних спогадів. Ветерани, які проходили комплексну реабілітацію із залученням коней і собак, відзначають покращення сну, зниження тривожності, нормалізацію емоційного стану та координації рухів. Навіть такі нетрадиційні методи, як сон біля бджолиних вуликів (апітерапія), застосовуються для зняття стресу та нормалізації сну ветеранів [2, с. 123; 42].

Гарденотерапія (терапія садом) – це новий напрям реабілітації, що базується на лікувальному впливі природи. Створення спеціальних зелених зон і терапевтичних садів сприяє психологічному відновленню, зниженню рівня стресу та покращенню емоційного стану. Наукові дослідження підтверджують, що навіть коротке перебування на природі, споглядання рослин позитивно впливає на самопочуття, а тактильний контакт, аромати і спостереження за природними змінами мають заспокійливий ефект [24, с. 88-89].

Під час проєктування просторів для реабілітації ветеранів важливо враховувати принципи терапевтичного ландшафтного дизайну – доступність для маломобільних осіб, мультисенсорність (залучення зору, слуху, нюху), екологічність і зручну навігацію. Значну роль відіграють водні елементи, які посилюють відчуття спокою та сприяють швидшому відновленню [25, с. 88-89].

Тобто, правильно сплановані терапевтичні сади та зелені реабілітаційні локації біля медичних установ є ефективним інструментом соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю, забезпечуючи їм комфортне, інклюзивне середовище для відновлення.

Виокремлюють також бізнес-реабілітація, яка забезпечує економічну складову реінтеграції. Через отримані травми ветерани можуть не повернутися до попередньої роботи, тому активно підтримується ветеранське підприємництво. Це включає менторські курси, консультаційну допомогу, надання грантів на конкурсній основі для започаткування або розвитку власного бізнесу, що сприяє фінансовій незалежності ветеранів. Також держава підтримує бізнес у його готовності працевлаштовувати ветеранів з інвалідністю, створює додаткові соціальні стимули [8; 42].

Наразі натуртерапія (ландшафтотерапія) залишається недооціненим напрямом у сфері реабілітації ветеранів. Він дещо схожий з саденотерапією, бо передбачає використання цілющого впливу природи та її рекреаційних можливостей. Природне середовище – кольори, звуки, запахи, температура, кліматичні умови – має потужний вплив на емоційний стан людини, її настрій і самопочуття. Основна мета натуртерапії – зняття психоемоційного напруження, нормалізації нервової системи, відновленні внутрішньої рівноваги та гармонії [1, с. 156; 26, с. 203].

Особливо важливу роль відіграє естетичний вплив кольорів та природних ландшафтів. Наприклад, зелений, блакитний і червоний кольори заспокоюють, тоді як коричневі, сірі чи темні тони можуть викликати пригніченість. Значення має і штучно створений садово-парковий простір, що поєднує рослинність, воду, архітектурні елементи та сприяє емоційному розвантаженню ветеранів [26, с. 203].

А ще дослідження показують, що перебування в замиській зоні значно зменшує втому, дратівливість та тривогу. Пацієнти, які під час відновного періоду бачили з вікна природу, потребували менше знеболювальних і швидше виписувалися,

порівняно з тими, хто бачив стіни будівель. Це підтверджує, що ландшафтотерапія є дієвим засобом відновлення [26, с. 203].

Для ветеранів з інвалідністю така терапія має особливе значення, бо допомагає зменшити емоційне напруження, тривожність і наслідки стресу. Природа сприяє психологічному відновленню, гармонізації внутрішнього стану та формуванню позитивного сприйняття себе після пережитого.

Окремо варто виділити інклюзивний туризм. Цей напрям в соціальній реабілітації ветеранів з інвалідністю позитивно впливає на повернення їх до повноцінного життя.

Інклюзивний туризм – це форма туризму, що передбачає рівний доступ усіх людей, незалежно від фізичних можливостей, до туристичних послуг, інфраструктури, транспорту та інформації. Мета інклюзивного туризму – створити умови для повноцінного відпочинку, оздоровлення, соціальної інтеграції. Подорожі допомагають пізнати культуру, історію, традиції, розширити світогляд, здобути нові знання та полегшують соціалізацію. Це створює умови, за яких кожен може подорожувати комфортно та без бар'єрів [9, с. 90; 14, с. 23].

Такий вид реабілітації має кілька важливих функцій: соціально-відновлювальну – через спілкування і нові знайомства; психологічну – завдяки зміні середовища та емоційному відновленню; особистісно-орієнтовану – через розвиток внутрішнього потенціалу; компенсаторну – забезпечуючи особливі потреби ветерана з інвалідністю; оздоровчу – підтримує фізичний стан і життєву активність [49, с. 213-214].

Участь ветеранів у волонтерській діяльності можна розглядати як важливий етап соціальної реабілітації. Така діяльність стає можливістю для самопізнання, виявлення власних здібностей і розвитку таких особистісних якостей як комунікабельність, відповідальність, творче мислення, здатність працювати в команді. Волонтерство також формує практичні навички: організованість, лідерство, стресостійкість, уміння швидко приймати рішення та взаємодіяти з

іншими. Крім того, допомагає ветеранам відчувати власну значущість, реалізувати свій потенціал [11, с. 26-27].

Отже, соціальна реабілітація ветеранів з інвалідністю поєднує різні напрями і методи фізичного, психологічного, соціального і професійного відновлення. Вона включає: арт-терапію, адаптивний спорт, сімейну підтримку, інклюзивний туризм та інші. Вони допомагають зменшити стрес, розвинути комунікативні навички, відновити впевненість, мотивацію. Важливою складовою є волонтерська діяльність, яка сприяє самореалізації ветеранів і їхній інтеграції в суспільство. Разом це забезпечує комплексне відновлення та повернення ветеранів з інвалідністю до повноцінного життя.

2.2. Роль сім'ї та соціального середовища у процесі соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю

Соціальна реабілітація ветеранів з інвалідністю – це процес, успіх якого значною мірою залежить від активної взаємодії ветерана/ветеранки та соціального оточення.

Потрібно згадати за наслідки набутої інвалідності, оскільки ця зміна впливає на все життя ветерана. Першим етапом є переживання власного горя, яке часто відбувається в самотності. Згодом людина стикається з упередженим ставленням суспільства, яке досі зберігає застарілі уявлення про осіб з інвалідністю. Такі соціальні бар'єри, сформовані поколіннями, іноді завдають більшої шкоди, ніж самі фізичні обмеження [19, с. 206-207].

Треба наголосити, що особливо важливою стає підтримка родини та близького оточення. Саме сім'я часто є тим середовищем, де формується відчуття безпеки, прийняття та віри у власні сили. Активна участь членів родини у реабілітації, розуміння особливостей стану ветерана та спільне подолання труднощів допомагають зменшити рівень тривожності, уникнути ізоляції і сприяють відновленню соціальної активності [16, с. 176].

Водночас негативний вплив має відсутність належного переходу від медичної до соціальної адаптації ветеранів з інвалідністю. Однак останні роки показали позитивні зрушення в розвитку інклюзивності – молоде покоління, виховане в умовах інклюзивної освіти, демонструє більш толерантне ставлення до осіб з особливими потребами [19, с. 207-208].

Тому ключовими чинниками процесу соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю є відновлення соціальних зв'язків, отримання підтримки з боку сім'ї, побратимів і соціуму.

Після отримання поранення військовослужбовці стикаються не лише з фізичними наслідками, а ще із потребою пристосуватися до нових соціальних ролей. Для тих, хто звик до активної діяльності та високої відповідальності, це може стати серйозним викликом – з'являється відчуття розчарування, втрати контролю над власним життям і безнадії. Зміна соціального статусу нерідко супроводжується зниженням самооцінки, депресивними проявами, почуттям ізольованості, коли суспільство починає сприймати ветерана не як рівноправного учасника соціального життя [18, с. 202].

Підтримка близьких відіграє ключову роль, адже саме сім'я допомагає ветерану повернутися до звичного ритму життя. Водночас члени родини також переживають труднощі адаптації, тому що їм доводиться брати участь у догляді за пораненим і пристосовуватися до нових реалій. Часто військові відчувають провину, вважаючи себе тягарем для рідних [18, с. 202].

Емоційна присутність близьких допомагає людині відчути стабільність і безпеку. Родина може зміцнити впевненість ветерана, показавши, що робить усе можливе для забезпечення лікування й догляду. Важливо ставитися до нього з повагою, як до дорослої людини, заохочуючи до самостійності настільки, наскільки це можливо, і підтримуючи будь-які спроби повернення до активності. Слова підтримки, доброзичливість і уникнення порівнянь із минулим допомагають зберігати мотивацію та відчуття власної гідності [27, с. 94-96].

Для стабільності важливо зберігати знайому рутину: слухати улюблену музику, спілкуватися з рідними, брати участь у звичних справах. Поступове повернення до активності поза домом, наприклад, похід у магазин чи зустріч з друзями підвищує впевненість і сприяє соціалізації. Родина може допомогти організувати простір, підтримувати спокійну атмосферу, подавати інформацію невеликими частинами, давати час на обдумування, нагадувати про плани та важливі події. А ведення нотаток і спільне планування щоденних справ допомагають упоратися з проблемами пам'яті та концентрації [27, с. 94-96].

Не менш важливою є турбота про фізичний і психічний стан. Ветерану варто дотримуватися режиму дня, повноцінно відпочивати, дотримуватися здорового харчування, пити достатньо води і поступово збільшувати фізичні навантаження (з дозволу лікаря). Сім'я може допомагати уникати шкідливих звичок, зокрема надмірного споживання кофеїну, алкоголю чи нікотину, а також підтримувати у відмові від небезпечних занять, як-от контактні види спорту. Ефективними є спільні практики релаксації (дихальні вправи, розслаблення м'язів для знаття напруги), які зменшують тривожність і покращують сон [27, с. 94-96].

Родина також відіграє ключову роль у підтриманні зв'язків із медичними фахівцями, контролі лікування та залученні ветерана до терапевтичних програм. Важливо заохочувати спілкування з друзями, іншими ветеранами та учасниками груп підтримки. У разі складних емоційних реакцій ветерана, членам родини слід спокійно реагувати, не вступати в конфлікт і допомогти заспокоїтися. Залучення зовнішньої підтримки (ветеранські спільноти, сім'ї військових або волонтерські ініціативи) допомагає зміцнити соціальні зв'язки і створює середовище, сприятливе для відновлення [27, с. 94-96].

Підтримка побратимів зміцнює відчуття належності до спільноти, однак іноді зайве співчуття або прихована дискримінація лише підсилюють відчуття відчуження. Не менш важливою є взаємодія з громадою: вона має стати джерелом підтримки [18, с. 203].

На рівні громади основною перешкодою є стигматизація, це часто призводить до соціальної ізоляції ветеранів. Для успіху в процесі соціальної реабілітації важливим є формування ветеранських спільнот, груп підтримки, програм соціальної інтеграції. На інституційному рівні проблеми включають неефективність державних програм реабілітації, відсутність стандартизованого механізму для комплексних послуг та корупційні ризики [16, с. 175-176].

На державному рівні перешкоди пов'язані з бюрократичними складнощами в оформленні виплат та пільг, законодавчими прогалинами, недоступністю інфраструктури, що свідчить про брак системного підходу. Повернення ветеранів з інвалідністю вимагає комплексних системних змін на всіх рівнях: необхідно забезпечити якісний доступ до медичних послуг та психологічної підтримки (індивідуальний рівень), стимулювати створення ветеранських спільнот (рівень громади), спростити систему реабілітації (інституційний рівень) та запровадити законодавче регулювання реінтеграційних процесів, включаючи створення безбар'єрного середовища (державний рівень) [16, с. 176-177].

Багато ветеранів і ветеранок зазначають, що після повернення до цивільного життя стикаються з байдужістю або нерозумінням з боку оточення. Створення ветеранських спільнот, груп взаємопідтримки та цільових соціальних програм може стати ефективним подолання цих проблем.

Роль ветеранських організацій є важливою, вони допомагають ветеранам з інвалідністю реалізувати свої права та соціальні гарантії, сприяють їхній інтеграції в цивільне життя, підтримують процеси реабілітації та формують позитивне ставлення до ветеранів у суспільстві.

Основні напрями діяльності ветеранських організацій в Україні охоплюють захист прав і інтересів ветеранів, забезпечення їхнього соціального захисту, сприяння реабілітації, проведення культурно-просвітницьких заходів [15, с. 42].

Ветеранські центри – це спеціалізовані установи, призначені забезпечити всебічну підтримку колишніх військовослужбовців. Їх основна мета полягає у

наданні доступу до соціальних, медичних, освітніх і психологічних послуг, які сприяють реабілітації та адаптації ветеранів до цивільного життя. У таких центрах працюють кваліфіковані фахівці, які спеціалізуються на питаннях соціального захисту, юридичної допомоги, охорони здоров'я. Вони допомагають ветеранам орієнтуватися у своїх правах, отримувати необхідні консультації та налагоджувати зв'язки з іншими ветеранами, створюючи підтримувальне середовище [10].

Завдяки своїй діяльності ветеранські центри відіграють важливу роль у системі соціальної підтримки, допомагаючи військовим подолати наслідки війни. Їх робота зосереджена на забезпеченні комплексного підходу що дозволяє ефективно задовольняти різноманітні потреби ветеранів.

Ключові напрями підтримки:

- 1) соціально-правова – консультації щодо оформлення пільг, компенсацій, соціального захисту, інформація про доступ до медичних послуг;
- 2) психологічна – індивідуальні та групові терапевтичні заняття, різні програми адаптації, арт-терапія (або інші творчі підходи), а також підтримку для членів родин ветеранів, що допомагає краще розуміти їхні потреби;
- 3) професійна – підтримка при працевлаштуванні, перекваліфікація, професійне наставництво, створення мереж для кар'єрного зростання і розвитку нових навичок;
- 4) соціальна інтеграція – культурні, спортивні, волонтерські заходи, що сприяють спілкуванню, взаємній підтримці і формуванню спільноти ветеранів [10].

Можна сказати також, що підтримка сімей ветеранів має безпосередній вплив на їхній морально-психологічний стан. Надання соціальних гарантій та пільг для членів родини, зокрема безкоштовного навчання, забезпечення дітей ветеранів безкоштовним харчуванням, знижує рівень тривожності військовослужбовців за добробут близьких. Коли ветеран упевнений, що його родина в безпеці та має необхідну допомогу, це суттєво зменшує психологічне навантаження і сприяє швидшому відновленню [37].

Ветерани з інвалідністю часто стикаються з низкою страхів і труднощів. Серед основних страхів: побоювання впасти чи пошкодити кукси, відчуття небезпеки, особливо у жінок, а також страх осуду через змінений зовнішній вигляд. Ветерани переживають втрату автономії, можливостей, контролю над власним життям, бояться тривалого і болісного процесу відновлення [27, с. 90].

Основні правила спілкування з ветеранами з інвалідністю:

- звертати увагу насамперед на особистість, а не на її фізичні обмеження, ветерани з інвалідністю користуються тими ж послугами, що й інші люди;
- уникати образливих або некоректних висловів, таких як «сліпий», «жертва», «інвалід», «прикутий до візка» чи «страждає»;
- під час знайомства спілкуватися безпосередньо з ветераном, а не з його супроводжуючою особою. Потиснути йому руку так само, як будь-кому іншому;
- якщо хочеться допомогти, спершу запитати, чи це потрібно, і діяти лише за згоди ветерана;
- крісло колісне – це частина особистого простору людини, не торкатися його без дозволу;
- зберігати доброзичливість, спокій і повагу у спілкуванні [35, с. 58].

Отже, сім'я та соціальне оточення – це ключ до успішної соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю. Вона охоплює допомогу з боку сім'ї, друзів, громади, професійну роботу фахівців різних галузей і ветеранських організацій. Отримуючи комплексну підтримку, ветерани мають більше шансів на успішну адаптацію, зниження рівня тривожності та депресії, відновлення соціальних зв'язків і повернення до активного цивільного життя.

РОЗДІЛ 3

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ

3.1. Використання новітніх практик у процесі соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю в Україні

У сучасних умовах соціальна реабілітація ветеранів з інвалідністю в Україні використовує новітні практики, здатні забезпечити ефективну підтримку та адаптацію. Це відкриває нові можливості для відновлення, соціальної інтеграції ветеранів. Використання таких практик стає важливим елементом побудови комплексної системи реабілітації, орієнтованої на індивідуальні потреби кожного ветерана.

Використання технологій віртуальної реальності стає новаторським підходом у соціальній реабілітації з ветеранами з інвалідністю, особливо під час лікування посттравматичного стресового розладу. VR-терапія дає змогу ветеранам занурюватися у безпечне, контрольоване середовище, де під наглядом фахівця вони можуть відпрацьовувати травматичні ситуації [50; 55].

З літа 2022 року волонтери проєкту Art Therapy Force активно допомагають впроваджувати використання віртуальної реальності у медичних закладах України для реабілітації. Вони передали установам VR-шоломи та створили цикли навчальних відео про налаштування обладнання, використання джойстиків та програми зі створення 3D-скульптур і гри на фортепіано в доповненій реальності. Наразі, 6 VR-шоломів передали лікарням у Івано-Франківській області, Дніпрі, Києві [55].

У VR-реабілітації фахівці активно застосовують техніки Майндфулнес (усвідомленості) для заспокоєння, релаксації та підвищення концентрації. На відміну від уяви, VR-практики дають можливість досягти максимальної

присутності в іншому місці, створюючи справжні відчуття задоволення та спокою, що є важливим для психологічного відновлення [55].

В Україні запроваджуються нові грантові програми, спрямовані на підтримку ветеранів з інвалідністю та їхніх родин. Передбачено кілька рівнів фінансування, залежно від створення робочих місць. Отримані кошти можна спрямувати на оренду, обладнання, маркетинг, сировину тощо. Заявки приймаються через Портал Дія, а отримувачі також забезпечуються безоплатним навчанням та консультаціями з підприємництва [47].

Важливу роль відіграють онлайн-курси, програми перекваліфікації, підвищення кваліфікації, які допомагають ветеранам здобути нові знання та знайти своє місце у цивільному житті. Платформа Prometheus пропонує безкоштовну програму професійного розвитку «Ветеранське коло» для ветеранів, ветеранок, їх родин. Програма допомагає отримати нові професійні навички, пропонуючи три напрями: «Бізнес-аналітик», «HR-менеджер» та «Проектний менеджер». Також в межах програми будуть психологічні тренінги, сесії, розкажуть про техніки самопідтримки і допоможуть із складання чи оновленням резюме, підготовкою до співбесід [5].

Мережа центрів підтримки підприємців Дія.Бізнес за підтримки Міністерства цифрової трансформації України, Офісу з розвитку підприємництва та експорту, за фінансового сприяння Уряду Японії та ПРООН (а також Mastercard, UKRSIBBANK та «Аврора»), реалізує новий сезон (вже другий) освітньо-грантової програми «Траєкторія». Мета програми – підтримати ветеранів, їх сім'ї у сфері підприємництва та розвитку їхніх цифрових навичок. Протягом двох місяців учасники проходять навчання з основ бізнесу, маркетингу та цифровізації [56].

Щодо формату навчання, то їх є два. Онлайн-лекторій (загальна освітня програма для всіх зареєстрованих), можна подати менторам свій бізнес-план і позмагатися за матеріальну підтримку та інтенсивний офлайн-лекторій (для 230 відібраних підприємців), учасники подають заявки у категоріях «Початківець у

бізнесі» або «Досвідчений підприємець». За результатами навчання 44 початківці отримають по 200 тис. грн, а 20 досвідчених підприємців – по 400 тис. грн. Крім того, з онлайн-лекторію два бізнес-проекти отримають по 100 тис. грн. На фінальному заході Grand Pitch Day 10 найкращих учасників змагатимуться за головні винагороди: 1 млн грн для початківців та 2 млн грн для досвідчених. Після завершення програми переможці також отримають три безкоштовні менторські зустрічі [56].

В Києві презентували нову соціальну ініціативу – безбар'єрні автобусні екскурсії містом. Ці тури розраховані на ветеранів, їхні родини [12].

Для проведення екскурсій використовується комфортабельний двоповерховий автобус на 80 місць, який повністю обладнаний відповідно до вимог інклюзії. Це забезпечує зручне перевезення, включно з ветеранами, які користуються кріслами колісними. Проект має на меті ознайомлення з історією Києва, забезпечення відпочинку, спілкування та відновлення сил у колі людей зі схожим досвідом. А також демонструє, як культурно-освітній відпочинок можна поєднати з комфортом, турботою та інклюзією. Екскурсії проводитимуться у вихідні за попередньою онлайн-реєстрацією [12].

У соціальній реабілітації можуть допомогти не лише люди, а й тварини. Каністерапія – це терапія за допомогою собак. Собаки добре відчують людську зажатість, біль, стрес, а спілкування з ними, згідно з дослідженнями різних науковців, знижує стрес і виробляє гормон щастя. У жовтні 2023 р. в Києві почав свою роботу перший Центр каністерапії, відкритий на базі школи InNikos Club (це школа тренування собак) за сприяння благодійного фонду Royal Canin Foundation. Цей Центр об'єднує досвідчених психологів, кінологів та спеціально навчених собак для безоплатної допомоги всім, хто постраждав внаслідок війни [38].

Взаємодія з собакою допомагає навіть замкнутим людям відкриватися: тактильний контакт, ігри знижують напругу, формують довіру і відчуття безпеки.

Фахівці центру відмічають, що після першого заняття часто помітне емоційне полегшення, покращення настрою, розслаблення м'язів [38].

У Центрі проводять індивідуальні і групові сеанси, де собаку підбирають відповідно до потреб людини, наприклад, спокійного, лагідного, великого, пухнастого, активного тощо. Під час індивідуальної роботи взаємодію з собакою поєднують з іншими терапевтичними методами, такими як арт-терапія, тілесні практики та інші. Досвідчені собаки інтуїтивно реагують на емоційний стан людини і пропонують підтримку тоді, коли вона найбільше потрібна [38].

Різноманітна команда тварин-терапевтів працює в Центрі. Наприклад, є ласкава Челсі, спеціалізується на обіймах і емоційній підтримці, коли відбуваються групові заняття вона всю увагу приділяє тому, хто найбільше потребує допомогу. Є і енергійна бельгійська вівчарка Барселона, любить ловити і приносити м'ячі, виконувати команди, але на індивідуальних заняттях вона може бути спокійною. До команди залучені такі унікальні помічники, як іспанська водяна собака Банана з дредами, ручний спанієль Лілу, він любить сидіти на руках, що є рідкістю для песиків, а також ірландський сеттер Атос, який любить тактильний контакт, досвідчений собака-пошуковець Івар, ретривер Еллі [38].

Важливим членом команди є котик Чарлі. Він для тактильного контакту і глибокої релаксації: спокій, муркотіння, лагідні рухи допомагають «заземлити» людину зі стану напруги, стресу чи агресії у розслаблений стан [38].

Центр вже розширився і працює ще у кількох містах України: Рівне, Миргород, Чернівці.

В Україні в кожній громаді запровадили нову посаду – фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб. Фахівець всебічно сприяє ветеранам та їхнім сім'ям у реалізації їхніх прав, соціальних гарантій та плавному переході до цивільного життя. Він є першою контактною особою після родини, яка забезпечує індивідуальний супровід та первинне консультування. Особливість його роботи

полягає у застосуванні індивідуального підходу, розумінні специфіки спілкування, а також у координації надання послуг між різними установами [7].

В соціальній реабілітації ветеранів з інвалідністю фахівець із супроводу ветеранів та демобілізованих осіб виступає як координатор. Він допомагає ветерану комунікувати з всіма організаціями, центрами, які конкретно йому потрібні, оформлювати документи. А оскільки соціальна реабілітація означає комплекс заходів, які спрямовані на повернення до активної участі в житті, відновлення соціальних зв'язків, то фахівці підтримують їх, консультують, створюють більш безпечний і послідовний шлях, і роблять цей процес ефективнішим.

Під час Ukrainian Fashion Week ветерани війни разом із моделями вийшли на подіум, щоб представити адаптивний одяг, створений для людей із протезами. До показу долучилися ветерани, які проходять відновлення після ампутацій і для багатьох з них це стало важливим етапом у поверненні впевненості та самовираженні. Колекція розповідає про стійкість, внутрішні зміни та прийняття нового способу життя після поранень [4].

Участь у модному показі стала інноваційним інструментом соціальної реабілітації, вона допомагає ветеранам з інвалідністю подолати бар'єри, відчутти підтримку суспільства, відкрити нові можливості для інтеграції в цивільне життя.

Центри життєстійкості – це експериментальний проєкт Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України, ініційований Першою леді Оленою Зеленською в межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?». Це нові, безбар'єрно облаштовані простори підтримки. Станом на червень 2025 року їхня мережа активно зростає, пропонуючи добровільні та безкоштовні послуги. У цих центрах фахівці проводять індивідуальні консультації, групові заняття, тренінги з саморегуляції та навички подолання тривожності. Для ветеранів з інвалідністю такі простори стають важливим ресурсом для соціальної реабілітації, вони допомагають відновити психологічну стійкість, адаптуватися до нових життєвих

умов, повернути відчуття опори та безпеки, а також налагодити спілкування в громаді та отримати підтримку без осуду та бар'єрів [52].

У Києві на ВДНГ у жовтні 2025 року було відкрито Терапевтичний сад – це інноваційний публічний простір, створений в рамках Національної стратегії створення безбар'єрного простору в Україні за ініціативи Першої леді Олени Зеленської. Основна мета, розроблена урбан-бюро Big City Lab та архітектурним бюро PUPA, полягає у відновленні здоров'я та емоційній підтримці через взаємодію з природою (різні кольори, аромати, звуки, тактильні відчуття через різноманітність фактур та знайомі із дитинства плоди), залучення до спільноти. Це сприяє прискоренню одужання, покращення настрою, зниженню стресу [44].

Сад є повністю безбар'єрним (тверді нековзкі покриття, є мнемосхема (тактильна карта, план території) всього простору, таблички з великим і чітким шрифтом для людей з порушенням зору, а також усю інформацію відтворено шрифтом Брайля, багато місця для крісла колісного) і доступний для широкої цільової аудиторії, включаючи ветеранів з травмами, їх родини. Простір поділено на функціональні зони: для терапевтичного садівництва, адаптивного спорту (стрільба з лука, петанк), групових зустрічей (де будуть терапевтичні практики, включаючи й біля вогнища, зелена кімната «Коло тепла») та тілесних практик (ерготерапія, йога). У саду працюють фахівці (ерготерапевти, психотерапевти), які використовують рослинність, підібрану для підтримки відчуття спокою та інтересу. А завдяки висадці рослин із різними періодами цвітіння та дотриманню природного балансу, парк буде цікавим, живим упродовж року. Успішне тестування цього пілотного проєкту може призвести до його масштабування при шпиталях та в публічних просторах по всій Україні [44].

У Центрі спортивної підготовки в Полтаві створено спеціальний відділ допомоги ветеранам війни. До нього можуть звернутися ветерани з інвалідністю. Тут надають психологічну і психосоціальну допомогу, консультації, спортивно-реабілітаційні послуги [6].

За підтримки Полтавської ОВА та Управління молоді та спорту, Центр реалізує авторський проєкт «Відновлювальна акватерапія та дайвінг-реабілітація», у межах якого кожному учаснику складають індивідуальну програму відновлення, адаптована до його травм чи поранень. Безкоштовні заняття проходять три рази на тиждень. У спорткомплексі «АКВААРЕНА» є соціальні години для ветеранів, а також щоденно виділяється додаткова доріжка для спортсменів-ветеранів, які займаються плаванням [6].

Отже, сучасна система соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю в Україні дедалі активніше поєднує інноваційні підходи, інклюзивні простори і адресну підтримку. Запровадження таких практик як VR-терапії, каністерапії, підприємницьких програм створює комплексне середовище, у якому ветерани можуть відновлюватися, знаходити нові можливості і успішно інтегруватися в цивільне життя.

3.2. Ініціативи та проєкти соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю у Волинській та Львівській областях

У Волинській та Львівській областях реалізується низка проєктів та ініціатив у сфері соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю. Ці заходи мають на меті забезпечити комплексне відновлення та сприяти успішній соціальній реабілітації ветеранів з інвалідністю у цивільне життя.

Однією з ініціатив є створення в Україні мережі адаптивних клубів (загалом 81 простір уже є), які покликані повернути ветеранів до активного соціального життя через спорт. На Волині вже діють два такі клуби: у Луцьку та Поворську. Ці клуби пропонують різноманітні заняття, як-от плавання, регбі, джиу-джитсу, а також стрільбу з лука, причому усі напрями повністю адаптовані до різних фізичних можливостей [20].

Це робить їх важливим інклюзивним інструментом для кожного учасника, незалежно від наявних обмежень.

Одним із адаптивних видів спорту є стрільба з лука. В Луцьку з жовтня 2022 р. дві на тиждень, а інколи більше, проводяться безкоштовні заняття стрільби з лука клубом «Луцькі соколи». Підходить для всіх ветеранів з інвалідністю, незалежно від наявності ампутацій чи інших фізичних обмежень. Цей спорт дозволяє ветеранам розслабитися, випустити адреналін і зменшити негативні емоції, створює зовсім інший емоційний фон, ніж пасивне перебування вдома чи в госпіталі. Тренування дають спокій, рівноваженість, вимагають високої концентрації, а також правильне керування м'язами та диханням [41].

Таким чином, стрільба з лука забезпечує потужне поєднання силових вправ і розумового контролю, що стабілізує нервову систему. Крім того, є елемент азарту та бажання покращити результати на змаганнях, це надає ветеранам додаткову мотивацію та відчуття цілеспрямованості.

Проект «Сила Двох» – це унікальна реабілітаційна ініціатива, сфокусована на відновленні фізичного здоров'я ветеранів і гармонії в їхніх родинях. Ініціатива, стартувала на Волині, на базі санаторію «Лісова Пісня» на Шацьких озерах, через агресію, відчуження та депресію, що часто виникають після повернення військових з травмами як фізичними, так і психологічними. Програма, розрахована на три місяці (з тижневим інтенсивним ретритом у санаторії та подальшим місячним супроводом), має на меті надати парам дієві механізми для створення здорового середовища та подолання кризових ситуацій. Під час ретриту учасники проходять комплексну терапію: парні та індивідуальні консультації з психологами, арт-терапевтами, фізичну реабілітацію (масаж, гідротерапія), травмотерапію (травмотерапевт-ветеран з військовим досвідом). Застосовуються доказові методики, такі як «Самодопомога+», кінотерапія та створення сімейної символіки (герби, глиняні зліпки рук, парні браслети). Перші відгуки підтвердили значне покращення емоційного стану учасників, зменшення рівня стресу, відновлення фізичної енергії та посилення довіри, взаєморозуміння між партнерами, допомагаючи їм знайти нову спільну роль у сімейному житті [36].

Таким чином, «Сила Двох» пропонує інструменти подолання сімейних труднощів. Обидва партнери вчаться розуміти одне одного, працюють з емоціями, що запобігає розпаду сімей.

Ще один проєкт для сімейного відновлення ветеранів. Громадська організація «Жест допомоги» успішно провела триденний сімейний ретрит «Міцність у єдності» для ветеранів, їхніх дружин і дітей біля Ковеля, у комплексі «Єдність», 22-24 травня 2025 року. Головною метою заходу стало емоційне зцілення, відновлення і родинне зближення. В програмі ретриту вперше були залучені військовослужбовці, які використовували унікальні терапевтичні формати: глиноterapia для заземлення завдяки роботі з матеріалом природного походження, театротерапія (імпровізація для пропрацювання емоцій) та майстер-клас із лозоплетіння, що символізував єдність і відновлення [32].

Крім того, учасники мали можливість поспілкуватися з капеланом про здорові стосунки, співали біля вогнища, долучалися до арт-терапії (розпис шкарпеток) та змагалися у турнірі з риболовлі. Також для пар організували романтичний вечір зі свічками та музикою, що дозволяє відновити зв'язок після тривалих випробувань. Для дітей діяла окрема програма з анімацією та творчими майстер-класами. Цей ретрит є частиною постійної роботи ГО «Жест допомоги», яка щомісяця проводить для ветеранів різноманітні тематичні заходи: тренінги, культурні події, спортивні ініціативи [32].

Центр ветеранського розвитку LNTU Veteran Hub відкрили у 2024 р. в Луцькому національному технічному університеті. Простір створений з метою забезпечити юридичну, соціальну, психологічну допомогу, створити дружнє середовище. Хаб пропонує освітні курси, цільові тренінги, що дозволяє ветеранам отримати нові вміння і навички. Крім основної допомоги, хаб є відкритим майданчиком, який через арт-терапію і спортивні заходи активно сприяє психологічному відновленню та повноцінній інтеграції ветеранів у суспільство. До

заходів хаб часто залучає студентів. Також проводить навчання для фахівців із супроводу ветеранів та демобілізованих осіб [53].

У Луцьку, на базі комунальної установи «Хаб ветеран», працює ветеранський простір «Твій шлях додому», який став точкою підтримки для ветеранів, їхніх родин. Простір забезпечує комплексну соціальну реабілітацію, надаючи соціальну, правову та психологічну допомогу. Тут ветерани можуть проконсультуватися щодо розвитку бізнесу, дізнатися про медичні і освітні програми, оформлення документів, а також отримати супровід в органах державної влади. Це спрощує адаптацію ветеранів з інвалідністю і їхнє повернення до активного життя [43].

Неподалік Луцька, на базі кінного клубу «Антарес», ветерани і їх близькі можуть долучитися до благодійного проєкту, зосередженого на іпотерапії. Основна мета ініціативи – сприяти психологічному та фізичному оздоровленню учасників через взаємодію з кіньми. Заняття відбуваються поетапно: спершу учасники знайомляться з тваринами, доглядають за ними (гладять, чистять), а згодом переходять до оздоровчої верхової їзди. Іпотерапія має значний вплив на соціальну реабілітацію ветеранів з інвалідністю, оскільки допомагає подолати страхи, замкнутість, агресію та депресію, стабілізуючи нервову систему [13].

У Державному некомерційному підприємстві «Центр комплексної реабілітації "Галичина"», що у Львівській області, є відділення соціальної реабілітації, яке спрямоване на відновлення соціального статусу ветеранів та повернення їх до активного, самостійного життя. Фахівці Центру допомагають ветеранам вирішувати труднощі після повернення до цивільного середовища, відновлювати втрачені зв'язки, оформлювати документи, координувати взаємодію з державними установами та соціальними службами, а також знаходити можливості для навчання, працевлаштування і отримання допоміжних засобів. Центр має філію у Львові та Любіні Великому [39].

Важливим елементом підтримки є культурні події і заходи на дозвіллі для ветеранів: творчі заняття, зустрічі з митцями, відвідування театрів, кінотеатрів,

різноманітних художніх виставок і концертів, екскурсій. Ці заходи, доповнені також спортивними іграми і змаганнями, сприяють відновленню внутрішніх ресурсів, соціалізації та поверненню до активного життя [39].

Національний реабілітаційний центр UNBROKEN є найбільшим в Україні медичним простором, який пропонує повний цикл безоплатної допомоги постраждалим від війни (і ветеранам, і цивільним). Він працює на базі Першого медичного об'єднання Львова – найбільшої медичної установи в Україні. Центр охоплює ортопедію, реконструктивну хірургію, а також виробництво і встановлення протезів. Окрім цього, UNBROKEN забезпечує психосоціальну, психологічну та фізичну реабілітацію. Для комфортної адаптації важкопоранених захисників, облаштовано соціальне житло, де вони можуть проживати разом із рідними [54].

До Центру входить простір UNBROKEN Art, де мистецтво використовується як потужний інструмент реабілітації, відновлення та трансформації. Через співпрацю з професійними митцями та культурними інституціями, ветерани та медики мають можливість виразити емоції, вибудувати зв'язок із собою та іншими. Тут реалізуються різноманітні проєкти: вистави, живопис, театральні постановки, музичні імпровізації, виставки, ткацтво, підкреслюючи, що «краса теж лікує», і що мистецтво формує процес зцілення. Участь у таких проєктах дає ветеранам з інвалідністю можливість переосмислити пережите і знайти внутрішню опору [54].

Львівський центр надання послуг учасникам бойових дій працює з 2016 року надаючи комплексну допомогу ветеранам і їхнім родинам у вигляді психологічної підтримки, юридичних консультацій та роз'яснення щодо соціальних гарантій. Робота установи ґрунтується на принципі «рівний рівному», адже більшість співробітників мають власний досвід або є членами родин військових, що дозволяє краще розуміти потреби відвідувачів і забезпечувати ефективну підтримку [28].

Окремим напрямом роботи є працевлаштування ветеранів. На базі цього Центру функціонує Центр підтримки кар'єрного розвитку ветеранів. Тут фахівці допомагають змінити фах, знайти роботу або відкрити власну справу. Вони

проводять індивідуальні консультації, профорієнтацію, допомагають у складанні резюме та підготовці до співбесід. Ветерани можуть скористатися великою базою вакансій, а також пройти перекваліфікацію чи підвищити свою кваліфікацію [28].

Абілітаційний центр «Habilitation», створений на базі Львівського центру надання послуг учасникам бойових дій, реалізує терапевтичну спільноту для ветеранів за принципом «рівний рівному». Головною метою є допомогти ветеранам відновити психологічний стан, відчутти власну значущість та визначити подальший життєвий шлях. Під час зустрічей ветерани обмінюються досвідом, обговорюють соціально-побутові проблеми та шукають шляхи до особистих змін, дотримуючись поваги та відсутності знецінення і засудження. Центр «Habilitation» також організовує спортивні події, йога-терапію, походи у гори та майстер-класи (наприклад, з приготування їжі чи кінцугі – традиційне японське мистецтво і філософія ремонту розбитої кераміки) [45].

У 2024 році Львівська обласна державна адміністрація ініціювала експериментальну та безкоштовну Програму реабілітації та абілітації ветеранів війни. Ця новаторська ініціатива, перша подібна в регіоні, спрямована на всебічну підтримку ветеранів, що мешкають на Львівщині та брали участь у захисті України. Основна мета допомогти учасникам покращити загальний стан здоров'я, отримати психологічну підтримку, відновити фізичну активність, адаптуватися до життя в суспільстві [29].

Для забезпечення комплексної підтримки до реалізації програми залучено три провідні реабілітаційні установи регіону. Це Санаторій «Прикордонник-Немирів», що спеціалізується на медичній реабілітації після ампутацій, мінно-вибухових травм і захворювань опорно-рухового апарату; санаторій «Кришталевий палац» у Трускавці, забезпечує комплексне лікування ветеранів з інвалідністю у зручних умовах; Західний реабілітаційно-спортивний центр Національного комітету спорту людей з інвалідністю України, який фокусується на соціальній, психологічній та фізичній реабілітації [29].

Superhumans – це всеукраїнський сучасний центр воєнної травми, який із 2022 року надає ветеранам і цивільним, дітям повний цикл безкоштовних послуг: реконструктивна хірургія, протезування, фізична реабілітація, психологічна підтримка, відновлення слуху і 3D лабораторія. Має дві філії, одна з яких у м. Винники на Львівщині. Ключовим елементом є соціальна реінтеграція, що включає навчання, пошук хобі, профорієнтацію, допомогу з документами, підтримка триває і після виписки. Унікальність центру полягає у відділі «Рівний рівному», де колишні пацієнти допомагають новим пройти шлях відновлення, організовуючи постійні спільні заходи, поїздки на різноманітні активності, кіноперегляди, спортивні події та забезпечуючи обмін досвідом [25].

«РеХаб» – це Перший жіночий ветеранський простір в Україні, заснований жінками-ветеранками у Львові для забезпечення комплексної та безпечної підтримки захисницям, захисникам та їхнім родинам. Місія Центру полягає у створенні простору довіри та взаємопідтримки, де ветеранки можуть обмінюватися досвідом, зцілюватися від пережитих травм та відновлювати сили після служби. Центр надає медичний супровід, юридичну, психологічну допомогу, враховуючи унікальні виклики жінок після служби. Сприяючи соціальній реабілітації ветеранів з інвалідністю, «РеХаб» організовує різні майстер-класи, тренінги для професійного росту, спільне дозвілля, створюючи простір довіри для відновлення сил та успішної самореалізації [23].

Отже, Волинська та Львівська області активно впроваджують ініціативи соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю. Регіони об'єднують зусилля високотехнологічних медичних центрів, спеціалізованих хабів, проєктів. Ця співпраця забезпечує ветеранам комплексний супровід до повної соціальної адаптації у громадах.

ВИСНОВКИ

Аналізуючи особливості соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю, ми дійшли таких висновків:

1. Соціальна реабілітація може по-різному трактуватися, але завжди буде означати, що це система заходів, які мають на меті поновити статус особи, її зв'язки із суспільством, допомогти стати незалежними і повноцінно функціонувати в суспільстві. Це ж і підкріплюється в Законі України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні». Соціальна реабілітація ветеранів з інвалідністю це комплексний процес, пов'язаний з іншими видами реабілітації: медичною, психологічною, фізичною, професійною. Основне завдання соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю надати підтримку і ресурси для повернення до активної діяльності. Нормативно-правова база соціальної реабілітації ветеранів в Україні детально визначає види реабілітації, регулює статус ветеранів і порядок надання підтримки.

2. Соціальна реабілітація ветеранів з інвалідністю поєднує різні напрями і методи фізичного, психологічного, соціального і професійного відновлення. Вона включає арт-терапію, бібліотерапію, музикотерапію, гарденотерапію. Варто виділити каністерапію і іпотерапію – це терапія з собаками і конями, що допомагає знизити тривожність. Також застосовується адаптивний спорт, сімейна підтримка, інклюзивний туризм та інші. Вони допомагають зменшити стрес, розвинути комунікативні навички, відновити впевненість, мотивацію. Важливою складовою є волонтерська діяльність, яка сприяє самореалізації ветеранів і їхній інтеграції в суспільство. Разом це забезпечує комплексне відновлення та повернення ветеранів з інвалідністю до повноцінного життя.

3. Роль сім'ї та соціального середовища складає велике значення у процесі соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю. Набуття інвалідності створює виклики, ветеран переживає горе, втрату контролю над життям, що часто

психологічно посилює травму. Родина є ключем до відновлення, саме вона зберігає самооцінку, допомагає повернутися до повсякденної рутини, боротися з почуттям провини і долати страх втрати незалежності. Активно розвиваються ветеранські спільноти і центри, які надають комплексну підтримку (соціальну, психологічну, правову, професійну). Ці організації формують позитивне ставлення суспільства та допомагають ветеранам відновити соціальний статус і зв'язок.

4. Сучасна система соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю в Україні поєднує VR-терапію, каністерапію, підприємницькі програми. Діють цікаві освітні програми як «Траєкторія» з можливістю отримати грошовий приз і відкрити власну справу. Комплексність цих практик підсилюється фахівцями із супроводу ветеранів та створенням інклюзивних безбар'єрних просторів (Терапевтичний сад, Центр життєстійкості), що спільно створює дає знайти нові можливості, відновитися і успішно інтегруватися в цивільне життя.

5. Волинська та Львівська області активно впроваджують ініціативи та проєкти соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю. На Волині багато практичних програм фізичного та сімейного відновлення: адаптивні спортивні клуби, стрільба з лука, іпотерапія, а також сімейні ретрити, як «Сила двох». Ці програми допомагають ветеранам зменшити рівень стресу, повернути контроль над тілом, налагодити стосунки в родині. У Львівській області є високотехнологічні центри, як Superhumans, простори психологічної та кар'єрної підтримки. А також в обох регіонах проводяться культурні та творчі програми, що сприяють внутрішньому відновленню. Система соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю все ще може вдосконалюватися. Важливо розширювати доступність сучасних практик, наприклад, щоб акватерапія, творчі майстерні, кар'єрні центри чи програми ментальної підтримки були не лише у великих містах. Також покращити взаємодію між різними службами, аби ветеран ще під час лікування бачив в які програми підтримки може звернутися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базарний С. В. Соціальна реабілітація військовослужбовців. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*: збірник. Вип. 32. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 152-157.
2. Болдарь Г. Є. Сучасні правові та організаційні підходи до фізичної терапії, комплексної та соціальної реабілітації військовослужбовців в Україні. *Трудове право. Право соціального забезпечення*. 2023. С. 120-125.
3. Борисюк С. О. До питання визначення поняття «соціальна реабілітація» в умовах російсько-української війни. *Сучасні підходи до реабілітації та реадaptaції військовослужбовців, ветеранів та членів їх сімей*: збірник матеріалів Першої Міжнародної наук.-практ. конференції, 5 грудня 2024 р. Харків, 2024. С. 213-216.
4. Ветерани з ампутаціями пройшлися подіумом Ukrainian Fashion Week. *Букви*. URL: <https://bukvy.org/veterany-z-amputatatsiyamu-projshlysy-podiumom-ukrainian-fashion-week> (дата звертання 12.11.2025).
5. Ветеранське коло. *PROMETHEUS*. URL: <https://prometheus.org.ua/prometheus-plus/veteran-circle/> (дата звернення 15.11.2025).
6. Відділ допомоги ветеранам війни на базі спортивно-видовищного комплексу «АКВААРЕНА». *АКВААРЕНА*. URL: <https://akvarena-poltava.com.ua/news/viddil-dopomogy-veteranam-vijny-na-bazi-sportyvno-vydovyshhnogo-kompleksu-akvaarena> (дата звертання 18.11.2025).
7. Відповіді на ключові питання щодо впровадження у громадах фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб. *Міністерство у справах ветеранів України*. URL: <https://mva.gov.ua/presenter/category/86-novini/vidpovidi-na-kluchovi-pitannya-schodo-vprovadzhennya-u-gromadah-fahivtsiv-iz-suprovodu-veteraniv-vijni-ta-demobilizovanih-osib> (дата звернення 12.11.2025).

8. Відсутність можливостей для працевлаштування ветеранів з інвалідністю. *Український ветеранський фонд*. URL: https://veteranfund.com.ua/analytics/vidsutnist_mozhlyvostei_dlia_pratsevlashtuvannia_veteraniv_z_invalidnistiuv/ (дата звернення 08.10.2025).

9. Вікторова Л. В. Інноваційні технології соціальної реабілітації осіб з інвалідністю внаслідок бойових дій. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2019. Вип. 3. С. 89-95.

10. Голубєв О. В. Ініціативи підтримки ветеранів на регіональному рівні в Україні в умовах соціально-економічної кризи. *Проблеми сучасних трансформацій*. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2024-12-03-05/2024-12-03-05> (дата звернення 15.10.2025).

11. Гончар І. Г. Волонтерська діяльність як засіб соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій. *Науковий вісник Південноукраїнського Національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2022. Вип. 2 (139). С. 22-27.

12. До Всесвітнього дня туризму Київ презентував безбар'єрні екскурсії для військових та сімей Героїв. *Life KYIV UA*. URL: <https://life.kyiv.ua/news/do-vsivitnogo-dnya-turizmu-kiiv-presentuvav-bezbar-erni-ekskursii-dlya-viyskovi> (дата звернення 12.11.2025).

13. Іпотерапія біля Луцька: як з ветеранами та їхніми близькими працюють гривасті терапевти. Фото. *Волинські новини*. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/ipoterapiia-bilia-lutska-iaak-z-veteranamy-ta-yikhnimy-blyzkyumu-pratsiuiut-hryvasti-terapevty-foto> (дата звернення 15.11.2025).

14. Коротєєва А. В., Барна Н. В. Інклюзивно-реабілітаційний туризм: посібник. Київ. 2020. 124 с.

15. Кравченко О.О., Швець В. В., Мельник Л. О. Роль ветеранських організацій у реінтеграції та психологічній реабілітації ветеранів з інвалідністю в умовах військового та повоєнного часу. *Психологічний журнал*. 2023. С. 38-43.

16. Лавренюк С. В. Повсякденність ветеранів і ветеранок з інвалідністю при поверненні до цивільного життя: соціально-екологічний підхід. *Секція 3. Соціологічний вимір*. 2024. С. 174-177.
17. Литовченко М. А. Адаптивний спорт як напрям реабілітації та соціалізації ветеранів. «Молодий вчений: сучасні тенденції формування та збереження здоров'я людини»: збірник тез VII Всеукраїнської молодіжної наук.-практ. конференції з міжнародною участю, 28-29 березня 2024 р. Харків: ХДАФК, 2024. С. 165-170.
18. Макаров О. М. Стигма та реабілітація військовослужбовців з пораненням: психосоціальні виклики та шляхи подолання. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2024. Т. 35 (74). № 6. С. 199-204.
19. Мохорєва О. М., Чернуха Л. В. Особливості переживання самотності у людей з набутою інвалідністю внаслідок бойових дій. *Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації*: матеріали II Міжнародної наук.-практ. конференції, 3-4 листопада 2023 р. Тернопіль, 2023. С. 206-208.
20. На Волині діятиме два адаптивні клуби для реабілітації ветеранів російсько-української війни. *Спорт на районі*. URL: <https://sport.rayon.in.ua/news/752392-na-volini-diyatime-dva-adaptivnikh-klubi-dlya-reabilitatsii-veteraniv-rosiysko-ukrainskoi-viyni> (дата звернення 15.11.2025).
21. Олійник І. В. Соціальна реабілітація як один з напрямів професійної діяльності фахівця із соціальної роботи. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. 2021. № 2 (22). С. 59-65.
22. Омельчук О. В., Мельничук В. В., Тімошина Є.В., Юденко О. В. Військовослужбовці із наслідками бойової травми, які займаються адаптивним волейболом: показники психо-фізичної та соціальної адаптації. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2021. Вип. 7 (138). С. 136-139.

23. Перший жіночий ветеранський простір «Рехаб» надає підтримку захисницям, захисникам та їхнім родинам. *ReHub*. URL: <https://www.rehub.lviv.ua/doromoga> (дата звернення 17.11.2025).
24. Піхало А. О. Соціальна реабілітація військових в Україні та за її межами. *Екологічно орієнтована вища освіта. Методологія та практика – 2024: Всеукраїнська конференція з проблем вищої освіти, 25 жовтня 2024 р. Харків, 2024. С. 88-89.*
25. Повертаємо українцям SUPER можливості. *Superhumans Center*. URL: <https://superhumans.com> (дата звернення 15.11.2025).
26. Попелюшко Р. П. Особливості психологічної реабілітації учасників бойових дій засобами природничої рекреації. *Актуальні проблеми психології*. 2020. Т. 11. Вип. 13. С. 199-205.
27. Портницька Н. В., Тичина І. О., Савиченко О. М., Горбунова В. В. Методичний посібник для соціальних працівників: Посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку ветеранів та їх сімей з питань психологічного здоров'я. Вид. 2-ге, доповнене. 2024. 112 с.
28. Працевлаштування ветеранів. *Львівський центр надання послуг учасникам бойових дій*. URL: <https://veterany.city-adm.lviv.ua/service-item/центр-працевлаштування-та-карьерного> (дата звернення 15.11.2025).
29. Програма реабілітації та абілітації ветеранів війни: 8 мільйонів гривень із обласного бюджету на підтримку Героїв. *ЛОВА*. URL: <https://loda.gov.ua/news/121470> (дата звернення 15.11.2025).
30. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей та внесення зміни до Класифікатора соціальних послуг: наказ Міністерства соціальної політики України від 11.04.2024 р. №175-Н. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0828-24#Text> (дата звернення 23.09.2025).

31. Про затвердження Державного стандарту соціальної реабілітації осіб з інтелектуальними та психічними розладами: наказ Міністерства соціальної політики України від 17.12.2018 р. №1901. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0066-19#Text> (дата звернення 20.09.2025).

32. Проїшов ретрит для ветеранів та їхніх родин на Волині. *Жест допомоги. Громадська організація*. URL: <https://gesture.org.ua/ua/new/projshov-retrit-dlya-veteraniv-ta-yihnih-rodin-na-volini> (дата звернення 15.11.2025).

33. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10.2005 р. №2961-IV (зі змінами, внесеними згідно із Законом №2249-VIII від 19.12.2017). Дата оновлення: 04.04.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (дата звернення 20.09.2025).

34. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.20.1993 р. №3551-XII. Дата оновлення: 23.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення 20.09.2025).

35. Реінтеграція ветеранів з інвалідністю. *UNDP*. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-01/Reintegration-manual.pdf> (дата звернення 15.10.2025).

36. «Сила Двох» перетворює біль у любов: як на Волині відновлюють не лише тіла, а й душі ветеранів. *Волинський санаторій «Лісова пісня»*. URL: <https://lp.volyn.ua/aktualni-novini/sila-dvokh-peretvoryue-bil-u-lyubov-yak-na-volini-vidnovlyuyut-ne-lishe-tila-a-y-dushi-veteraniv-179> (дата звернення 15.11.2025).

37. Системна підтримка сімей ветеранів – ключовий фактор стійкості та безпеки держави. *EnableMe*. URL: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/sistemna-pidtrimka-simej-veteraniv-klucovij-faktor-stijkosti-ta-bezpeki-derzavi-12560> (дата звернення 15.10.2025).

38. Собаки-реабілітологи: Як працює Центр каністерапії в Києві. *БЖ*. URL: <https://bzh.life.ua/lyudi/1712930234-sobaki-reabilitologi-k-pratsyue-tsentr-kanisterapiyi> (дата звернення 12.11.2025).

39. Соціальна реабілітація. *Державне некомерційне підприємство «Центр комплексної реабілітації «Галичина»*. URL: <https://www.reabl.lviv.ua/socialna-reabilitacija> (дата звернення 15.11.2025).
40. Соціальна реабілітація це. *Український психологічний ХАБ*. URL: <https://www.psykholoh.com/post/соціальна-реабілітація-це> (дата звернення 10.09.2025).
41. «Спорт після бою»: як військові та ветерани проходять реабілітацію стрільбою з лука в Луцьку. *Суспільне Луцьк*. URL: <https://suspilne.media/lutsk/1095890-sport-pisla-bou-ak-viyskovi-ta-veterani-prohodat-reabilitaciju-strilbou-z-luka-v-lucku> (дата звернення 15.11.2025).
42. Сучасні види реабілітації для постраждалих від війни та ветеранів ЗСУ. *EnableMe*. URL: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/sucasni-vidi-reabilitacii-dla-postrazdalih-vid-vijni-ta-veteraniv-zsu-8895> (дата звернення 11.09.2025).
43. «Твій шлях додому»: як у центрі Луцька працює новий ветеранський простір. *Волинські новини*. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/tviy-shliakh-dodomu-iak-u-tsentri-lutska-pratsiuye-novu-veteranskuu-prostir> (дата звернення 15.11.2025).
44. Терапевтичний сад на ВДНГ. *BC-L*. URL: <https://bcl.com.ua/projects/terapevtichniy-sad-na-vdng> (дата звернення 12.11.2025).
45. «Тут тебе зрозуміють»: як у Львові діє терапевтична спільнота для ветеранів війни. *Суспільне Львів*. URL: <https://suspilne.media/lviv/721705-tut-tebe-zrozumiut-ak-u-lvovi-die-terapevticna-spilnota-dla-veteraniv-vijni> (дата звернення 15.11.2025).
46. Угрехелідзе А. С. Особливості соціальної реабілітації військовослужбовців в Україні. *Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення: збірник матеріалів VIII Міжнародної наук.-практ. конференції*, 21 травня 2024 р. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2024. С. 97-98.

47. Уряд запускає грантові програми для ветеранів на старт або розвиток власного бізнесу. *Міністерство економіки України*. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=cdf9cf60-74dc-4998-ad7d-00533abf68bb&title=UriadZapuskaGrantovi> (дата звернення 13.11.2025).

48. Чечко Т. М. Сутність і класифікація причин виникнення порушень психофізичного розвитку особистості. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2016. С. 68-75.

49. Чупіна К. О. Соціально-психологічна реабілітація осіб з інвалідністю засобами інклюзивного туризму. *Соціальна психологія. Юридична психологія*. 2020. Т. 1. Вип. 12. С. 212-215.

50. Шапошникова І. В., Макар М. М. Інноваційні соціальні технології у роботі з учасниками бойових дій. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: педагогіка*. URL: <https://reicst.com.ua/pmtp/article/view/2024-3-03-01/2024-3-03-01> (дата звернення 13.11.2025).

51. Шапошникова І. В. Соціальна реабілітація в умовах війни: світовий досвід та проблеми України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2024. №12. С. 53-57.

52. Ще 50 Центрів життестійкості відкрилися в Україні: психосоціальну підтримку може отримати кожен і кожна. *Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності*. URL: <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/shche-50-tsentriv-zhyttyestiykosti-vidkrylysy-v-ukrayini:-psykhosotsialnu-pidtrymku-mozhe-otrymaty-kozhhen-i-kozhna> (дата звернення 12.11.2025).

53. «LNTU Veteran Hub» не про приміщення, а про можливості: відкриття центру ветеранського розвитку. *Луцький національний технічний університет*. URL: <https://lntu.edu.ua/uk/media/lntu-veteran-hub-ne-pro-prymishchennya-pro-mozhlyvosti-vidkryttya-tsentru-veteranskooho> (дата звернення 15.11.2025).

54. Unbroken Art. *Unbroken*. URL: <https://unbroken.org.ua/ua/directions/unbrokenart> (дата звернення 15.11.2025).

55. VR, іпотерапія, відновлення через мистецтво: Інноваційні методи реабілітації військових в Україні. *БЖ*. URL: <https://bzh.life/ua/plany/1714567220-vr-ipoterapiya-vidnovlennya-cherez-mistetstvo> (дата звернення 12.11.2025).

56. 20 мільйонів гривень на розвиток ветеранського бізнесу: долучайтеся до другого сезону освітньо-грантової програми Траєкторія. *Міністерство цифрової трансформації України* URL: <https://thedigital.gov.ua/news/education/20-milyoniv-griven-na-rozvitok-veteranskogo-biznesu-doluchaytesya-do-drugogo-sezonu-osvitno-grantovoi-programi-traektoriya> (дата звернення 12.11.2025).

АНОТАЦІЯ

Орищин Н. В. Особливості соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю.
– Рукопис.

Кваліфікаційна робота магістра за освітньо-професійною програмою «Управління в системі соціального забезпечення» спеціальності 232 Соціальне забезпечення. – Луцький національний технічний університет. – Луцьк, 2025.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

Метою дослідження є аналіз особливостей соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю для розробки нових та удосконалення існуючих вже програм реабілітації, покращення умов для адаптації. Відповідно до поставлених завдань, в роботі досліджено теоретичні засади соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю, нормативно-правове регулювання, напрями і методи соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю, визначено роль сім'ї та соціального середовища у процесі соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю. Також охарактеризовано новітні практики, які використовуються у процесі соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю в Україні й ініціативи та проєкти соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю у Волинській та Львівській областях.

Ключові слова: соціальна реабілітація, ветерани з інвалідністю, інвалідність, соціальний статус, соціальна адаптація, терапія, відновлення, підтримка, комплексна допомога.

SUMMARY

Oryshchyn N. Features of social rehabilitation of veterans with disabilities. – Manuscript.

Master's qualification work in the educational and professional program «Management in the social welfare system» specialty 232 Social Welfare,. – Lutsk National Technical University. – Lutsk, 2025.

The qualification work consists of an introduction, three chapters, conclusions and a list of sources used.

The purpose of the study is to analyze the features of social rehabilitation of veterans with disabilities in order to develop new and improve existing rehabilitation programs and improve conditions for adaptation. In accordance with the tasks set, the work examines the theoretical foundations of social rehabilitation of veterans with disabilities, regulatory and legal regulation, directions and methods of social rehabilitation of veterans with disabilities, and determines the role of the family and social environment in the process of social rehabilitation of veterans with disabilities. It also describes the latest practices used in the process of social rehabilitation of veterans with disabilities in Ukraine and initiatives and projects for the social rehabilitation of veterans with disabilities in the Volyn and Lviv regions.

Keywords: social rehabilitation, veterans with disabilities, disability, social status, social adaptation, therapy, recovery, support, comprehensive assistance.